

ПСИХОЛОГІЯ ДІЯЛЬНОСТІ В ОСОБЛИВИХ УМОВАХ

Гуменна Є.П.

студентка,

Навчально-науковий інститут права та психології

Національної академії внутрішніх справ

ПСИХОЛОГІЯ ДІЯЛЬНОСТІ В ОСОБЛИВИХ УМОВАХ

Психологічна готовність є важливою складовою професіоналізму, як прояв професійної майстерності фахівців екстремальних видів діяльності.

«Психологія діяльності в особливих умовах» є однією з галузей психологічної науки, яка вивчає психологічні закономірності змін і відновлювання психічної діяльності:

- особистості в умовах, що є екстремальними за своїм характером, пов'язані з дією стрес-факторів підвищеної інтенсивності та несуть у собі головним чином безпосередню небезпеку для життя та здоров'я її суб'єкта, пов'язані з безпосереднім ризиком чи загрозою для його життя та здоров'я під час та після виконання професійних обов'язків;

- інших осіб, що постраждали внаслідок дії зазначених факторів;

- а також пов'язані з цим аспекти психодіагностики, психотерапії, психо-корекції, реабілітації та психопрофілактики.

За інтегральними оцінками, до таких категорії осіб можна віднести пожежників і рятувальників, співробітників правоохоронних, спеціалізованих органів, військовослужбовців, космонавтів, пілотів, моряків, охоронців, шахтарів, водіїв, спортсменів, працівників АЕС і т.п., а також інших осіб, що стали жертвами подій, пов'язаних зі специфікою професійної діяльності зазначених категорій фахівців (ліквідація наслідків стихійного лиха, природних катаклізмів, боротьба з організованою злочинністю,

корупцією, тероризмом, оперативно-розшукова діяльність, виконання миротворчої місії в інших країнах і т.д.). Так процес психологічної готовності військовослужбовців внутрішніх військ МВС України до діяльності в екстремальних ситуаціях є доволі динамічним і суперечливим. В ході якого формуються й удосконалюються специфічні знання, уміння, навички і якості особистості. Успішність службово-бойової діяльності того або іншого військовослужбовця залежить від якості результатів виконуваних завдань. Навіть у військовослужбовців внутрішніх військ, результати службово-бойової діяльності можуть бути різними, оскільки кожен військовослужбовець МВС України може знаходитися в різному стані психологічної готовності. На сьогодні поняття психологічної готовності до діяльності в екстремальних ситуаціях активно розробляється, але та різноманітність підходів, що існує до його визначення, вказує на відсутність сталого уявлення про цей психологічний феномен, його зміст, механізми функціонування тощо. Так, психологічна готовність до діяльності трактується як: наявність відповідних здібностей (Б.Г. Ананьєв, С.Л. Рубінштейн), якість особистості (К.К. Платонов), сполучення якостей особистості (В.А. Крутецький), складна динамічна структура (Л.О. Кандилович, М.І. Дьяченко), цілісне особистісне утворення (В.І. Барко, А.Ф. Ліненко), тимчасовий ситуативний стан (П.А. Рудик), відношення (О.В. Веденов), ознака установки (Д.М. Узнадзе). М.І. Дьяченко, Л.О. Кандилович розглядають готовність до діяльності, як складну динамічну структуру, що виражає сукупність інтелектуальних, емоційних, мотиваційних та вольових сторін психіки людини в їх співвідношенні з зовнішніми умовами та завданнями, які необхідно розв'язати. Досить поширеними є прикладні дослідження психологічної готовності до діяльності в екстремальних умовах. Активними дослідниками психологічної готовності є психологи, які займаються проблемами психологічного супроводження діяльності представників ризиконебезпечних професій. Так, Ж.Ю. Половникова психологічну готовність до служби визначає як систему сформованих професійно-значущих, індивідуально-психологічних якостей особистості, яка

володіє необхідними професійними знаннями, уміннями та навичками, що проявляються у стані змобілізованості особистості до виконання професійних завдань.

В.Г. Андросюк психологічну готовність міліціонера визначає як сукупність якостей і властивостей особистості, що зумовлює стан змобілізованості психіки, налаштованість на найбільш доцільні, активні та рішучі дії у складних чи небезпечних умовах виконання службових обов'язків. Автор виділяє також мотиваційний, орієнтаційний, операційний, вольовий та оціночний компоненти у структурі психологічної готовності працівника ОВС. Виражена практична спрямованість цих досліджень змушує психологів, які здійснюють супроводження професійної діяльності представників ризиконебезпечних професій, звертати особливу увагу на проблеми формування їх професійної психологічної готовності. Так, за даними В.О. Лефтерова, цілеспрямоване формування і підвищення готовності працівника підрозділу міліції громадської безпеки до діяльності, як правило, передбачає: ознайомлення з екстремальними факторами і ситуаціями, з метою зниження чи усунення негативних емоційних реакцій на них; підвищення опірності до екстремальних розумових труднощів, розвиток винахідливості, кмітливості, ініціативи, швидкості реакцій; звикання до надмірних емоційних навантажень і напружень; навчання подоланню вольових труднощів, розвиненню вольових якостей активності, наполегливості, мужності і сміливості; звикання до подолання фізичних труднощів та дискомфорту, підвищення витривалості і працездатності, швидкості і точності рухових реакцій; підвищення надійності виконання звичайних професійних дій зі збереженням високих результатів у будь-яких передбачених екстремальних ситуаціях; навчання методам і прийомам забезпечення власної особистої безпеки і виживання у форсмажорних обставинах; формування уміння володіти собою і своїми психічними станами та упевненості в собі.

За умови недостатнього рівня вольової регуляції поведінки при виконанні професійних дій з високого ступеню відповідальності, що потребують пошуку нестандартних варіантів виходу з напруженої ситуації, відомі такі явища: зниження координованості і точності

рухів, уповільнення реакції, розгубленість, порушення логіки міркувань, зниження критичності мислення, розлади сприймання і уваги, аж до втрати орієнтації в часі та просторі («тунельне бачення»).

Вплив екстремальних ситуацій спричиняє виникнення специфічних емоційних станів, найбільш типовими серед яких є: стрес, афект, фрустрація. Зазначені стани можуть існувати як ізольовано, так і одночасно, у різних сполученнях. Так, процес безпосереднього припинення злочину може призвести до стресу та фрустрації, психологічне протиборство при проведенні слідчих дій – до фрустрації та особистісного конфлікту, затримання особливо небезпечного злочинця – до стресу, конфлікту та фрустрації, запровадження надзвичайного стану – до стресу та кризи.

Варто зазначити, що мобілізація психічного й фізичного потенціалу при стресі можлива та бажана, але це не означає, що вона відбудеться обов'язково. Психічна регуляція поведінки в екстремальних ситуаціях характеризується змінами у вищій нервовій діяльності у бік збудження або загальмованості залежно від індивідуально-типологічних (зокрема, психофізіологічних) особливостей суб'єкта. Надто сильні подразники (стресори) викликають нейровегетативні зміни, такі як посилене пульсування, підвищення рівня адреналіну та цукру в крові, що призводить до зниження активності психічних функцій і здатності до прийняття рішення.

Розвиток екстремальних ситуацій та їх наслідки значною мірою ускладнюються наступними чинниками: несподіваність виникнення небезпеки, невизначеність ситуації та можливих наслідків, відсутність дієвої підтримки (допомоги) з боку оточуючих громадян та гарантій соціального (у тому числі правового) захисту та ін. Особливо несприятливими в цьому плані є так звані «нештатні», тобто не передбачені нормативно, екстремальні ситуації. Саме тут надзвичайно важливо зберегти спокій і холонокровність, швидко оцінити обстановку, не піддатися прагненню діяти за вже існуючими стереотипами. Прийняття рішення діяти неординарно

може виявитися єдиним правильним виходом із ситуації, що склалась, і ним потрібно правильно скористатись.

Отже, психологічна готовність працівника – сукупність якостей і властивостей особистості, що зумовлює стан змобілізованості психіки, настроєність на найбільш доцільні, активні та рішучі дії в складних чи небезпечних умовах виконання службових обов'язків. Працівник має вміти оперативно налаштуватися на певну поведінку і виконання дій, необхідних для досягнення поставленої мети; підготувати, з початком дій уважно слідкувати за динамікою ситуації обставин, оцінювати адекватність своєї поведінки, модель якої була побудована раніше, прагнути реалізувати оптимальні методи й засоби досягнення мети, свідомо керувати своїми емоційними станами і поведінкою в цілому. Достатня розвиненість усіх компонентів та їх цілісна єдність – показник високого рівня психологічної готовності працівника правоохоронних органів, його активності, самостійності та творчого підходу до діяльності, що відповідає поняттю «професіоналізм». Слід зазначити, що почуття обов'язку здатне підтримувати ефективну діяльність у складних (стресових умовах, ситуаціях із високим ступенем ризику, невизначеності) умовах її реалізації, але при несформованій у людини смислової регуляції життєдіяльності воно перестає бути ефективним мотиватором, навіть для виконання завдань у звичайних умовах. Відповідно формування професійної психологічної готовності до діяльності має передбачати розвиток смислової регуляції активності, усвідомлення соціальної ролі представників обраної професійної діяльності, професійної гідності, особистісної відповідальності.

Список використаних джерел:

1. Андросюк В. Г. Адаптація випускників вищих навчальних закладів МВС України до службової діяльності / В. Г. Андросюк, Л. І. Казміренко, І. Г. Кириченко, Я. Ю. Кондратьєв, Г. О. Юхновець. – К. : Нац. акад. внутр. справ України, 2001. – 46 с.
2. Половникова Ж. Ю. Формування психологічної готовності співробітників охорони до здійснення професійної діяльності : автореф.

дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук : спец. 19.00.07 «Педагогічна та вікова психологія» / Ж. Ю. Половникова. – К., 1999. – 16 с.

3. Лефтеров В. О. Підготовка працівників правоохоронних органів до дій в екстремальних умовах засобами психотренінгу / В. О. Лефтеров // Актуальні проблеми психології. – Т.V: Психофізіологія. Психологія праці. Експериментальна психологія / за ред. Максименка С. Д. – К. : ІВЦ Держкомстату України, 2007. – Вип. 6. – С. 217–221.

4. Дяченко М. И. Готовность к деятельности в напряженных ситуациях. Психологический аспект / М. И. Виноградова, М. И. Дяченко, Л. А. Кандыбович, В. А. Пономаренко. – Минск : БГУ, 1998. – 148 с.

5. Дяченко М. И. Психологические проблемы готовности к деятельности / М. И. Дяченко, Л. А. Кандыбович. – Минск : БГУ, 1976. – 175 с.